

ΣΤΟ ΡΟΥΛΕΤΕΝΜΠΟΥΡΓΚ ΤΗΣ ΟΔΟΥ ΕΡΜΟΥ

Πρόκειται για μια σχεδόν αυτοσχέδια θεατρική παράσταση στο πλαίσιο του φεστιβάλ “mind the fact”(26-29 Μαΐου 2017), στην οποία λόγοι και διάλογοι του έργου έχουν γραφτεί κατευθεία από τους ηθοποιούς. Η πρόσκληση ήρθε από τη Μάγδα Πλευράκη Τσαγκαράκη που είχε αναλάβει τη σκηνογραφία και τα κοστούμια του έργου. Η σκηνοθεσία έγινε από την Ιωάννα Βαλσαμίδου και τη Γιολάντα Μαρκοπούλου. Ο τίτλος του θεατρικού έργου είναι ταυτόσημος με την φανταστική πόλη του Ντοστογιέφσκι: ‘ ΡΟΥΛΕΤΕΝΜΠΟΥΡΓΚ ‘

Ο χώρος του φεστιβάλ είναι κάθε φορά κινούμενος. Από το Δημαρχείο της Αθήνας σε ένα βαγόνι του τραμ διαδρομή Σύνταγμα Ασκληπιείο Βούλας κι από εκεί στην Πεσμαζόγλου, στο Υπόγειο του Καρόλου Κουν. Ύστερα πάλι στο Δημαρχείο , στο παλιό αμαξοστάσιο Ο.ΣΥ ή και αλλού. Οι εκδηλώσεις ποικίλες : θέατρο, μουσική χορός, ντοκυμαντέρ, εκθέσεις

Για τη συγκεκριμένη παράσταση βρέθηκα στην οδό Ερμού, στο τέρμα , εκεί όπου συναντιέται με την Πειραιώς, στην αίθουσα εκδηλώσεων του Hotel Ερμού. Τα κεντρικά πρόσωπα του έργου μπαίνουν κρατώντας στα χέρια τον Παίκτη του Ντοστογιέφσκι. Είναι επτά ηθοποιοί και μας μεταφέρουν στη ντοστογιεφσκική λουτρόπολη. Και οι επτά έχουν διανύσει την πορεία στα προγράμματα απεξάρτησης από τα τυχερά παιχνίδια στο πρόγραμμα του ΚΕΘΕΑ ΑΛΦΑ. Δίπλα τους, συμπρωταγωνίστριες, οι γυναίκες τους. Φωνές της συνέπειας και της λογικής και την ίδια ώρα έκφραση ενός άλλου είδους συνάρτησης, συναισθηματικής, της δικής τους, με ανθρώπους στους οποίους καιρό τώρα έχουν εναποθέσει αυθόρμητα αγάπη και δέσμευση. Το θέμα του έργου που παίζεται είναι αυτοαναφορικό: η ζωή πριν και μετά την απεξάρτηση από τον τζόγο. Η αναπαράσταση ωστόσο γίνεται πολυφωνικά από τα δρώντα πρόσωπα και είναι πολύπλευρη, καθώς πηγάζει από τη διαφορετικότητα των εμπειριών. Με κυρίαρχο μέσο την αφήγηση και τον διάλογο μάς δίνεται η διάσταση ενός διαφορετικού, νοηματικού θεματολογίου που δημιουργείται συμμετοχικά εκείνη την ώρα από τις ιστορίες των αυτοσχέδιων ηθοποιών με συνοδεία την ενεργητική σιωπή των θεατών. Ο λόγος δεν είναι δραματικός, είναι ο λόγος της καθημερινότητας. Το συναίσθημα αναδύεται διστακτικά στην αίθουσα και μερικές φορές ψηλαφιστά. Προέρχεται από ένα αίσθημα ανομολόγητου πόνου και ελπίδας η οποία κατασκευάζεται συντονισμένα από όλους μαζί. Την ελπίδα την συναντούμε ν’ αναδύεται σ’ αυτό που γίνεται στο παρόν και στον εκφωνούμενο εκείνη την ώρα διάλογο . Είναι το υλικό που μαζί με άλλα νεοσηματιζόμενα συναισθήματα τείνει να κάνει τη διαφορά

Τάκης: το κενό που κάποια στιγμή έγινε κατάθλιψη....ήθελα γλύκα.

Άννα: καταβάλλεις προσπάθεια, δεν δείχνεις άνθρωπος που θέλει πια να είναι μόνος. (ΣΚΡΙΠΤ 2017)

Η παράσταση δεν διαρκεί πάνω από μία ώρα. Η δράση απλή, απλωμένη σε όλη την αίθουσα. Οι φωνές των προσώπων ακούγονται από κάθε πλευρά του χώρου. Ξεπηδούν ανάμεσα στους θεατές . Οι έννοιες και η ανάμεικτη συγκίνηση κυμαίνονται ανάμεσα στα άκρα πολωτικών σημασιών: βούρκος-νίκη, αγωνία-ελπίδα. Επιζητούν επικύρωση, από τους ίδιους πρώτα, της αλλαγής που πάει να συντελεστεί. Είναι μια αλλαγή που με πολύ κόπο έχει αρχίσει να γίνεται και

που εκείνη την ώρα μάς δείχνει την επιθυμία ηθοποιών και θεατών, των μεν να δείξουν των δε να δουν πώς αλλάζει η δράση, εμμονικά εγκαταστημένη από προγενέστερες εμπειρίες, όχι εύκολα διακριτές, στα νευρωνικά δίκτυα: “χτυπάει στη σειρά τρεις τέσσερις φορές στους μέσους και ξανά πηγαίνει στους δώδεκα τελευταίους, όπου και πάλι, έπειτα από δύο χτυπήματα, ξαναγυρίζει στους πρώτους αριθμούς...”(Ο Παίκτης,σελ.30). Και εναλλακτικά πάλι, η ανάμνηση της πράσινης τσόχας του χαρτοπαιγνείου που επανέρχεται με φρίκη και πάει λυτρωτικά να σβηστεί. Ο χρόνος σ’ αυτές τις αναφορές είναι σταματημένος: η μανία για τον τζόγο, το πάθος για το χρήμα, ο πόθος για τη νίκη, αναζήτηση της ζωής τόσο μακριά κάθε φορά όσο και ο θάνατος, όταν αυτή προσμένει μια ανάσα κοντά, στην υπομονετική παρουσία αυτών που επιλέγουν το κουράγιο. Οι άνθρωποι οι οποίοι δίνουν την παράσταση είναι κατά τεκμήριο θεραπευμένοι και βρίσκονται σε πορεία συνεχιζόμενης αλλαγής.Το ύφος των λόγων και των διαλόγων τους είναι συγκινησιακά φορτισμένο. Τα γεγονότα όμως στις βιωματικές ιστορίες που αφηγούνται τα διατηρούν ακέραια σαν επουλωτικές επαναφηγήσεις, με καθαρές τις αναμνήσεις από τον πύρινο εκείνο χρόνο.

Νίκος: όχι, τώρα θα κερδίσω. Θα γυρίσω και θα κερδίσω. Θα ξαναγυρίσω να κερδίσω τώρα.

Πάνος : ο τζόγος είναι θηρίο. Αδειάζει το βλέμμα. Μουδιάζει την ψυχή. Παραλύει το συναίσθημα. Θαρρείς πως ανεβάζεις πυρετό(ΣΚΡΙΠΤ, ό.π.)

Και ο Παίκτης του Ντοστογιέφσκι « Έκαίγα ολόκληρος. Πήρα όλο τούτο το ποσό και τ’βαλα στο κόκκινο.... Τα μηλίγγια μου ήτανε μούσκεμα στον ιδρώτα και τα χέρια μου τρέμανε»(ό.π.,σελ.124-125).

Είναι πολύς καιρός τώρα που έχω διαβάσει τον Παίκτη του Ντοστογιέφσκι. Η παράσταση των επτά στο Hotel Ερμού με ξαναγύρισε πρόσφατα στις σελίδες του. Όλα τα πρόσωπα της νουβέλας είναι μέρη ενός κλειστού συστήματος ασφυκτικά κοντινών ανθρώπων που ανήκουν στο σύστημα “των δικών μας”(από τις πρώτες φράσεις στην αρχή του κειμένου, η υπογράμμιση δική μου). Όπως συμβαίνει με τα φράκταλς, τις αυτοόμοιες μορφές που κρύβουν περίτεχνα τη διαφορετικότητά τους, όλα τα πρόσωπα είναι εμπιστευτικά αφημένα στην εξομοιωτική πένα του δημιουργού τους. Όλοι ταυτίζονται μεταξύ τους στο πάθος για τον τζόγο, αλλά και όλοι τους σύνωρα είναι διαθέσιμοι στη διάκριση κάθε καλόπιστου αναγνώστη να βρει τις διαφορές τους. Ανά πάσα στιγμή στη μεταξύ τους επικοινωνία το πλαίσιο τους ενώνει και τους προσδιορίζει. Είναι χωρίς να το γνωρίζουν όμοιοι κατά βάθος και συνάμα γίνονται καθώς διαλέγονται διαφορετικοί : ο στρατηγός, η δεσποινίς Blanche,η γιαγιά Αντωνίνα Βασίλιεβνα, ο γάλλος Ντε Γκριέ, ο άγγλος μίστερ Άστλεϋ, η Πολίνα Αλεξάντροβνα. Τελευταίος ο Παίκτης, ο Αλέξης Ιβάνοβιτς. Επτά και αυτοί, όπως και οι ήρωές μας στο μικρό δραματικό έργο της παράστασης στη σκηνή του Hotel Ερμού. Η διαφορά στους ντοστογιεφσκικούς ήρωες είναι ότι απεγνωσμένα οι τελευταίοι, συχνά μέσα από ενέργειες σοβαρά κωμικές και κωμικά παράλογες, ψάχνουν να διαφοροποιηθούν από την κοινή μοίρα της εξάρτησης, να βρουν και να ορίσουν τη συνείδησή τους. Ενδεικτικά αναφέρω σ’ αυτό το σημείο ότι το όνομα του κεντρικού ήρωα Αλέξη Ιβάνοβιτς το ακούμε πρώτη φορά στο καφάλαιο VI της νουβέλας. Κι αυτό ίσως γιατί αυτός, ως αφηγητής, φαίνεται να αρκείται χωρίς να πολυνοιάζεται να αυτοπαρουσιαστεί σε μια ήδη δοσμένη από τον συγγραφέα ιδιότητα.Τι είναι αυτό που εφησυχάζει τον Αλέξη Ιβάνοβιτς μπροστά

στη φριχτή μοίρα που κατά τεκμήριο του έχει προετοιμάσει ο συγγραφέας και τον έχει προσδιορίσει, για όλα τα χρόνια που θα διαβάζεται ο Παίκτης ως κλασικό κείμενο της παγκόσμιας λογοτεχνίας, να είναι ένας ανυπόληπτος λακές, παθιασμένος εραστής της ρουλέτας, ένας επιπόλαιος αρνητής της αγάπης που του προσφέρθηκε αυθεντικά στην πιο κρίσιμη ώρα της ζωής του; Την απάντηση την έχει προετοιμάσει με διακριτικότητα η καλλιτεχνική ιδιοφυΐα του Ντοστογιέφσκι. Μας εισάγει σε ένα παράδοξο, αν το καλοσκεφθεί κανείς, σχήμα, καθώς ανυποψίαστα μας πείθει ότι ο κόσμος του ήρωα ταυτίζεται με τον κόσμο του συγγραφέα. Σε αυτή την απροσδόκητη συγχώνευση το αίτημα που αναπόφευκτα έρχεται στην επιφάνεια και απευθύνεται τόσο στον κεντρικό ήρωα ή και τους άλλους ήρωες όσο και στον αναγνώστη είναι η διάκριση του διαφορετικού. Σε τι μπορούν να διαφέρουν στο πλαισιακό περιβάλλον των σχέσεων που ορίζει επιτακτικά η πόλη του Ρουλέτενμπουργκ αυτά τα σφιχταγκαλιασμένα πρόσωπα, σχεδόν αποπνικτικά αγκαλιασμένα, ο αφηγητής και οι «δικοί»; Πρόσωπα τόσο όμοια μεταξύ τους, τόσο εξαρτημένα από τον αφηγητή τους, αλλά και τόσο διαφορετικά, όταν απελευθερώνονται από τη νοηματοδοσία που δίνει ο αναγνώστης;

Το έργο αυτό του διαλεγόμενου αφηγητή καθώς και του διαλεγόμενου αναγνώστη, όπως επίσης το έργο στη σχέση του ψυχοθεραπευτή με τον θεραπευόμενο, να εντοπίσουν και να αναδείξουν διαφορές, δημιουργεί κάθε φορά μέσα στο ίδιο πλαίσιο των επαναλήψεων νέα νοήματα. Η πολυνοηματικότητα είναι στέρεα συνδεδεμένη με την πολυφωνία και τον διάλογο. Μεταφέρει στα σπλάχνα της και έχει στην προμετωπίδα την αποδέσμευση από την ακινησία του αδιαφοροποίητα όμοιου. Εισάγει στη σχέση την ταυτότητα του διαφορετικού απέναντι σε μία ελλειμματικά ανάπηρη κατάσταση διακρίσεων που κυρίως στηρίζεται στα εξωτερικά χαρακτηριστικά.

Οι χαρακτήρες του έργου σημαντικοί και ασήμαντοι, σοβαροί και επιπόλαιοι, όλοι ανεξαιρέτως αποκτούν αυτονομία, καθώς υπόκεινται στην έκβαση του δικού τους λόγου και των διαλόγων που διαμείβονται, ακριβώς γι' αυτό τον σκοπό, συχνά μέσα στο έργο. Μέσα στην ατέλειά τους δεν ολοκληρώνονται νοηματικά, αλλά μένουν διαθέσιμοι κατ'αρχήν στη δική τους συνείδηση, των προσώπων, να αποκτήσουν αυτονομία και κατά δεύτερον στην υπεύθυνα κατασκευαστική ευχέρεια του αναγνώστη να μην τους καθλώσει στα κλισέ του εύκολου αποφθέγματος.

Ο Bakhtin(2004) συνδέει την αναζήτηση και τον προσδιορισμό της συνείδησης στο έργο του Ντοστογιέφσκι με τον διάλογο των προσώπων και με την πολυφωνική παρουσία των μυθιστορηματικών ηρώων. Ο διάλογος μάς φέρνει κοντά στο δοκιμαζόμενο πρόσωπο, στη συνείδηση της ταυτότητάς του. Στη θεατρική παράσταση της Ερμού, οι διάλογοι, σύντομοι και ζωντανοί αυτοί, αναδεικνύουν, όπως και οι ντοστογιέφσκιικοί στον "Παίκτη" την ατέλεια της πολυφωνικής επικοινωνίας, η οποία αφήνει στους ανθρώπους την επιλογή να είναι οι ίδιοι ατελείς. Την ίδια ώρα όμως οι διάλογοι αυτοί εκφωνούνται σαν λόγος ισοτιμημένων υποκειμένων που εκ των πραγμάτων δημιουργούν ταυτότητα, λόγω των διαφορετικών χαρακτηριστικών που φέρνει στην επιφάνεια η σχέση τους. Αυτή είναι μία θέση που την συναντούμε διατυπωμένη στη δευτεροκυβερνητική επιστημολογία του H.v. Foerster (1981), όπου εκεί η νοητικοσυναισθηματική αντίληψη του εαυτού είναι επακόλουθο αμοιβαίας σχέσης και οδηγεί σε διαμόρφωση της διυποκειμενικής ταυτότητας: " Εσύ και Εγώ , και αυτή η σχέση

είναι ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ” (οι υπογραμμίσεις είναι του συγγραφέα,σελ.308). Με ένα τρόπο χρονικά απροσδιόριστο τα υποκείμενα της σχέσης με δική τους ευθύνη επιλέγουν να εισέλθουν σε διαδικασία εγγύτητας και διαφοροποίησης. Ο Foerster καταλήγει στο ότι η διάκριση και η επιλογή γίνονται οργανισμικά συστατικά της ανθρώπινης αυτονομίας. Και δεν είναι τυχαίο ότι τώρα, με την ερευνητική δουλειά που γίνεται, χωρίς να δεσμεύουμε την ελευθερία του πνεύματος(το συναίσθημα εξυπακούεται), είμαστε σε θέση να τεκμηριώνουμε την πνευματική μας δραστηριότητα στις πηγές της νευροβιολογικής μας λειτουργίας αλλά και στη σχέση με τον σύντροφό μας(Siegel, 2010)

Για τη συγχώνευση των συναισθημάτων που εμφανίζονται στην επικοινωνία και τη δράση γύρω από τον τζόγο μπόρεσα να ξεχωρίσω στον Παίκτη του Ντοστογιέφσκι, ανάμεσα σε κάποιες άλλες, μία πράξη εξαιρέσης. Θα την χρησιμοποιήσω για παράδειγμα, γιατί νομίζω ότι φωτίζει περισσότερο κάπως την επικοινωνία των ηρώων μας στην παράσταση της Ερμού.

Μιλάει η Μαριλένα: είναι με τη βαλίτσα στο χέρι, έτοιμη να φύγει από το σπίτι, το ένα πόδι μέσα το άλλο πόδι έξω. Ο Μηνάς της ζητάει να μη φύγει(ΣΚΡΙΠΤ ό.π.) Δεν είναι σε θέση να ξέρουν τι ακριβώς θέλουν. Κανείς από τους δύο δεν μπορεί να ξεχωρίσει τα δικά του συναισθήματα, τη θέλησή του από αυτά του άλλου. Κανείς από τους δύο δεν μπορεί να αποφασίσει. Η αφήγηση της Μαριλένας δεν μας διαφωτίζει για το τι έγινε εκείνο το βράδυ. Εκείνο όμως το βράδυ μπορεί να έγινε η αφετηρία μιας διαφοροποίησης που θα ξεκινούσε καιρό αργότερα και για τους δύο στα προγράμματα απεξάρτησης.

Το περιστατικό στον Ντοστογιέφσκι αφορά στην Πολίνα Αλεξάντροβνα, η οποία μπροστά στην κόλαση της αμφιθυμίας της ανάμεσα στην αληθινή αγάπη της για τον παίκτη και την αμφιβολία της για τα αυθεντικά, δικά του συναισθήματα, επιλέγει αλλοπαρμένη σε μία έκλαμψη του νου της να εμπιστευτεί το δικό της συναίσθημα για τη ζωή. Άραγε μπόρεσε ποτέ να την πείσει ο Αλέξης Ιβάνοβιτς, τον εαυτό του κυρίως, για τα αγνά συναισθήματά του; «αγαπώ χωρίς ελπίδα, και ξέρω ότι μετά από την πράξη αυτή θα σας αγαπώ χίλιες φορές περισσότερο» (σελ.39). Η Πολίνα την ύστατη στιγμή σε κατάσταση σχεδόν παροξυσμού βρίσκει το κουράγιο να αποστασιοποιηθεί. Της είναι πιο εύκολο να τον αγαπάει και να τον προστατεύει από μακριά. Η σχέση του ωστόσο μαζί της ανεξάρτητα από την όποια έκβαση αποκαθιστά στα μάτια του το τραυματισμένο είδωλο του εαυτού ‘πάνω στην ταπεινώση θεμελιώνεται το περισσότερο η φιλία “(σελ.153) και η δική της αγάπη προς εκείνον, καιρό μετά, όταν την σκέφτεται, του φέρνει δάκρυα στα μάτια.

Ας επιστρέψουμε τώρα στους ήρωές μας του Ρουλέντενμπουργκ. Για εμένα τουλάχιστο θα έλεγα ότι αυτό που ιδιαίτερα με συγκίνησε ήταν ότι οι επτά αυτοί θαρραλέοι άνθρωποι ήρθαν με τις γυναίκες τους να καταθέσουν την πορεία και το απόσταγμα της απεξαρτητικής τους εμπειρίας Της πάλης τους με τον θάνατο η οποία αρχίζει από τα νεανικά χρόνια της ζωής. Μετατρέποντας σε αφηγηματική και διαλογική τέχνη τη μαρτυρία τους κατ’αρχήν για χάρη δική τους και της οικογένειάς τους και κατά δεύτερο για όλους εμάς τους άλλους, άγγιξαν ένα φλέγον θέμα της σύγχρονης ψυχοθεραπείας που έχει να κάνει με την ιαματική λειτουργία της αφήγησης και του θεραπευτικού διαλόγου. Εκ πείρας μπορώ να πω ότι μέσα από

τη ζωντάνια του αμοιβαίου λόγου το ζευγάρι μπορεί να ξεμπλοκάρει τους παλιούς αρμούς της σχέσης και να διαθέσει τον χώρο σε μια νέα συνδεσμολογία με λίγα από τα παλιά, κυρίως όμως με νέα υλικά χτισίματος.

Η στροφή που γίνεται τα τελευταία χρόνια παράλληλα με την θεραπεία οικογένειας προς τη σχέση του ζευγαριού έχει βαθύτερες τις ρίζες της στην ισότιμη σχέση των δύο συντρόφων Την εμπλοκή αλλά και την ως εκ τούτου την έντονη ανάγκη για ξεχώρισμα. Θα μπορούσα να τονίσω ότι στον πυρήνα της οικογένειας έχουμε τη δυνατότητα να αναζητούμε τη δυαδικότητα των βασικών προσώπων με ευκατὰ τη διάθεσή τους για διαφοροποίηση μέσα σε αμοιβαιότητα των συναισθημάτων. Οι ήρωές μας στο Ρουλέτενμπουργκ αφηγούνται περιστατικά της ζωής τους και αναφέρονται στις σχέσεις του αντρόγунου. Τα παιδιά δεν είναι στο άμεσα ζητούμενο αίτημα. Απεναντίας ο Τάκης, ο Μηνάς, ο Νίκος και τα άλλα πρόσωπα του έργου αναζητούν συμπαράσταση στα ζεύγη τους, την Άννα, τη Μαριλένα, την Αθηνά και βρίσκουν ανταπόκριση. Η απάντησή τους στο τέλος της παράστασης μοιάζει σαν επακόλουθο υπεύθυνης επιλογής για απεξαρτημένη αυτή τη φορά δέσμευση μεταξύ αυτόνομων ανθρώπων

Ευνομία: «κάνουμε ένα νέο ξεκίνημα και αρχίζουμε να ζούμε πάλι»(ΣΚΡΙΠΤ ό.π.)

Μανώλης Τσαγκαράκης
 Ψυχολόγος EuroPsy, M.A. M.S.
 Ψυχοθεραπευτής ECP, CGP
 Διευθυντής, Επιστημονικός Συντονιστής ΣΚΕΨΥΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΣΚΡΙΠΤ 2017 ΡΟΥΛΕΤΕΝΜΠΟΥΡΓΚ

Ντοστογιέφσκι Φ. “Ο Παίκτης”, Εκδόσεις Γκοβόστη, 2015(α΄ εκδ. 1936)

H.v. Foerster “Observing Systems”, The Systems Inquiry Series, 1984

M. Holquist(ed.) “ The dialogic Imagination, Four Essays by M. Bakhtin”, Un. Of Texas Press, Slavic Series, 1981

D. Siegel , “Reflections on Mind, Brain, and Relationships”, International Journal of Group Psychotherapy 60, 4, 2010